

Γ ΛΥΚΕΙΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Α. Παπαδιαμάντης: 'Όνειρο στο κύμα

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ Α'

Η τελευταία χρονιά που ήμην ακόμη φυσικός άνθρωπος ήτον το θέρος εκείνο του έτους 187... Ήμην ωραίος έφηβος, καστανόμαλλος βοσκός, κ' έβוסκα τας αίγας της Μονής του Ευαγγελισμού εις τα όρη τα παραθαλάσσια, τ' ανερχόμενα αποτόμως δια κρημνώδους ακτής, ύπερθεν του κράτους του Βορρά και του πελάγους. Όλον το κατάμερον εκείνο, το καλούμενον Ξάρμενο, από τα πλοία τα οποία κατέπλεον ξάρμενα ή ξυλάρμενα, εξωθούμενα από τας τρικυμίας, ήτον ιδικόν μου.

Η πετρώδης, απότομος ακτή του, η Πλατάνα, ο Μέγας Γιαλός, το Κλήμα, έβλεπε προς τον Καικίαν, και ήτον αναπεπταμένη προς τον Βορράν. Έφαινόμην κ' εγώ ως να είχα μεγάλην συγγένειαν με τους δύο τούτους ανέμους, οι οποίοι ανέμιζαν τα μαλλιά μου, και τα έκαμναν να είναι σγουρά, όπως οι θάμνοι κ' αι αγριελαιάι, τας οποίας εκύρτωναν με το ακούραστον φύσημά των, με το αιώνιον της πνοής των φραγγέλιον.

Όλα εκείνα ήσαν ιδικά μου. Οι λόγγοι, αι φάραγγες, αι κοιλάδες, όλος ο αιγιαλός, και τα βουνά. Το χωράφι ήτον του γεωργού μόνον εις τας ημέρας που ήρχετο να οργώση ή να σπείρη, κ' έκαμνε τρις το σημείον του Σταυρού, κ' έλεγεν: «Εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Άγιου Πνεύματος, σπέρνω αυτό το χωράφι, για να φάνε όλ' οι ξένοι κ' οι διαβάτες, και τα πετεινά τ' ουρανού, και να πάρω κ' εγώ τον κόπο μου!»

Εγώ, χωρίς ποτέ να οργώσω ή να σπείρω, το εθέριζα εν μέρει. Εμιμούμην τους πεινασμένους μαθητάς του Σωτήρος, κ' έβαλλα εις εφαρμογήν τας διατάξεις του Δευτερονομίου χωρίς να τας γνωρίζω.

Της πτωχής χήρας ήτον η άμπελος μόνον εις τας ώρας που ήρχετο η ίδια δια να θειαφίση, ν' αργολογήση, να γεμίση ένα καλάθι σταφύλια, ή να τρύγηση, αν έμενε τίποτε δια τρύγημα. Όλον τον άλλον καιρόν ήτον κτήμα ιδικόν μου. Μόνους αντίζηλους εις την νομήν και την κάρπωσιν ταύτην είχα τους μισθωτούς της δημαρχίας, τους αγροφύλακας, οι οποίοι επί τη προφάσει, ότι εφύλαγαν τα περιβόλια του κόσμου, εννοούσαν να εκλέγουν αυτοί τας καλύτερας σπώρας. Αυτοί πράγματι δεν μου ήθελαν το καλόν μου. Ήσαν τρομεροί ανταγωνισταί δι' εμέ.

Το κυρίως κατάμερόν μου ήτο υψηλότερα, έξω της ακτίνας των ελαιώνων και αμπέλων, εγώ όμως συχνά επατούσα τα σύνορα. Εκεί παραπάνω,

ανάμεσα εις δύο φάραγγας και τρεις κορυφάς, πλήρεις αγρίων θάμνων, χόρτου και χαμωκλάδων, έβροσκα τα γίδια του Μοναστηρίου. Ήμην «παραγουιός», αντί μισθού πέντε δραχμών τον μήνα, τας οποίας ακολούθως μου ηύξησαν εις εξ. Σιμά εις τον μισθόν τούτον, το Μοναστήρι μου έδιδε και φασκιές δια τσαρούχια, και άφθονα μαύρα ψωμία ή πίττες, καθώς τα ωνόμαζαν οι καλόγηροι.

Μόνον διαρκή γείτονα, όταν κατηρόμην κάτω, εις την άκρην της περιοχής μου, είχα τον κυρ Μόσχον, ένα μικρόν άρχοντα λίαν ιδιότροπον. Ο κυρ Μόσχος εκατοίκει εις την εξοχήν, εις ένα ωραίον μικρόν πύργον μαζί με την ανεψιάν του την Μοσχούλαν, την οποίαν είχεν υιοθετήσει, επειδή ήτον χηρευμένος και άτεκνος. Την είχε προσλάβει πλησίον του, μονογενή, ορφανήν εκ κοιλίας μητρός, και την ηγάπα ως να ήτο θυγάτηρ του.

Ο κυρ Μόσχος είχεν αποκτήσει περιουσίαν εις επιχειρήσεις και ταξίδια. Έχων εκτεταμένον κτήμα εις την θέσιν εκείνην, έπεισε μερικούς πτωχούς γείτονας να του πωλήσουν τους αγρούς των, ηγόρασεν ούτως οκτώ ή δέκα συνεχόμενα χωράφια, τα περιετοίχισεν όλα ομού, και απετέλεσεν εν μέγα δια τον τόπον μας κτήμα, με πολλών εκατοντάδων στρεμμάτων έκτασιν. Ο περίβολος δια να κτιστή εστοίχισε πολλά, ίσως περισσότερα ή όσα ήξιζε το κτήμα• αλλά δεν τον έμελλε δι' αυτά τον κυρ Μόσχον θέλοντα να έχη χωριστόν οιονεί βασίλειον δι' εαυτόν και δια την ανεψιάν του.

Έκτισεν εις την άκρην πυργοειδή υψηλόν οικίσκον, με δύο πατώματα, εκαθάρισε και περιεμάζευσεν τους εσκορπισμένους κρουνούς του νερού, ήνοιξε και πηγάδι προς κατασκευήν μαγγάνου δια το πότισμα.

Διήρσε το κτήμα εις τέσσαρα μέρη• εις άμπελον, ελαιώνα, αγροκήπιον με πλήθος οπωροφόρων δένδρων και κήπους με αιμασιάς ή μποστάνια. Εγκατεστάθη εκεί, κ' έζη διαρκώς εις την εξοχήν, σπανίως κατερχόμενος εις την πολίχνην. Το κτήμα ήτον παρά το χείλος της θαλάσσης, κ' ενώ ο επάνω τοίχος έφθανεν εις την κορυφήν του μικρού βουνού, ο κάτω τοίχος, με σφοδρόν βορράν πνέοντα, σχεδόν εβρέχετο από το κύμα.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ Β '

Την ανεγνώρισα πάραυτα εις το φως της σελήνης το μελιχρόν, το περιαργυρούν όλην την άπειρον οθόνην του γαληνιώντος πελάγους, και κάμνον να χορεύουν φωσφορίζοντα τα κύματα. Είχε βυθισθή άπαξ καθώς ερρίφθη εις την θάλασσαν, είχε βρέξει την κόμην της, από τους βοστρύχους της οποίας ως ποταμός από μαργαρίτας έρρεε το νερόν, και

είχεν αναδύσει• έβλεπε κατά τύχην προς το μέρος όπου ήμην εγώ, κ' εκινείτο εδώ κ' εκεί προσπαίζουσα και πλέουσα. Ήξευρε καλώς να κολυμβά.

[...]

Ήτον απόλαυσις, όνειρον, θαύμα. Είχεν απομακρυνθή ως πέντε οργυιάς από το άντρον, και έπλεε, κ' έβλεπε τώρα προς ανατολάς, στρέφουσα τα νώτα προς το μέρος μου. Έβλεπα την αμαυράν και όμως χρυσίζουσαν αμυδρώς κόμην της, τον τράχηλόν της τον εύγραμμον, τας λευκάς ως γάλα ωμοπλάτας, τους βραχίονας τους τορνευτούς, όλα συγχεόμενα, μελιχρά και ονειρώδη εις το φέγγος της σελήνης. Διέβλεπα την οσφύν της την ευλύγιστον, τα ισχία της, τας κνήμας, τους πόδας της, μεταξύ σκιάς και φωτός, βαπτιζόμενα εις το κύμα. Εμάντευα το στέρνον της, τους κόλπους της, γλαφυρούς, προέχοντας, δεχομένους όλας της αύρας τας ριπάς και της θαλάσσης το θειόν άρωμα. Ήτον πνοή, ίνδαλμα αφάνταστον, όνειρον έπιπλέον εις το κύμα• ήτο νηρηίς, νύμφη, σειρήν, πλέουσα, ως πλέει ναυς μαγική, η ναυς των ονειρών...

Ούτε μου ήλθε τότε η ιδέα ότι, αν επάτων επάνω εις τον βράχον, όρθιος ή κυρτός, με σκοπόν να φύγω, ήτον σχεδόν βέβαιον, ότι η νέα δεν θα μ' έβλεπε, και θα ημπορούσα ν' αποχωρήσω εν τάξει. Εκείνη έβλεπε προς ανατολάς, εγώ ευρισκόμενη προς δυσμάς όπισθεν της. Ούτε η σκιά μου δεν θα την ετάραπτεν. Αυτή, επειδή η σελήνη ήτον εις τ' ανατολικά, θα έπιπτε προς το δυτικόν μέρος, όπισθεν του βράχου μου, κ' εντεύθεν του άντρου.

Είχα μείνει χάσκων, εν εκστάσει, και δεν εσκεπτόμην πλέον τα επίγεια.

[...]

Δεν ηξεύρω αν η κόρη λουσμένη εις την θάλασσαν ήκουσε την φωνήν της γίδας μου. Άλλα και αν την είχεν ακούσει, τι το παράδοξον; Ποίος φόβος ήτον; Το ν' ακούη τις φωνήν ζώου εκεί πού κολυμπά, αφού δεν απέχει ειμή ολίγας οργυιάς από την ξηράν, δεν είναι τίποτε έκτακτον.

Άλλ' όμως, η στιγμή εκείνη, που είχα πατήσει εις την κορυφήν του βράχου, ήρκεσεν. Η νεαρά κόρη, είτε ήκουσεν είτε όχι την φωνήν της κατσίκας —μάλλον φαίνεται ότι την ήκουσε, διότι έστρεψε την κεφαλήν προς το μέρος της ξηράς...— είδε τον μαύρον ίσκιον μου, τον διακαμόν μου, επάνω εις τον βράχον, ανάμεσα εις τους θάμνους, και αφήκε μισοπνιγμένην κραυγήν φόβου...

Τότε με κατέλαβε τρόμος, συγκίνησις, λύπη απερίγραπτος. Τα γόνατα μου εκάμφθησαν. Έξαλλος εκ τρόμου, ηδυνήθην ν' αρθρώσω φωνήν, κ' έκραξα:

— Μη φοβάσαι!... δεν είναι τίποτε... δεν σου θέλω κακόν!

Και εσκεπτόμην λίαν τεταραγμένος αν έπρεπε να ριφθώ εις την θάλασσαν, μάλλον, δια να έλθω εις βοήθειαν της κόρης, ή να τρέξω και

να φύγω... 'Ηρκει η φωνή μου να της έδιδε μεγαλύτερον θάρρος ή όσον η παραμονή μου και το τρέξιμόν μου εις βοήθειαν.

Συγχρόνως τότε, κατά συγκυρίαν όχι παράδοξον, καθότι όλοι οι αιγιαλοί και αι θάλασσαι εκείναι εσυχνάζοντο από τους αλιείς, μία βάρκα εφάνη να προβάλλη αντικρύ, προς το ανατολικομεσημβρινόν μέρος, από τον πέρα κάβον, τον σχηματίζοντα το δεξιόν οιονεί κέρας του κολπίσκου. Εφάνη πλέουσα αργά, ερχόμενη προς τα εδώ, με τας κώπας• πλην η εμφάνισίς της, αντί να δώση θάρρος εις την κόρην, επέτεινε τον τρόπον της.

Αφήκε δευτέραν κραυγήν μεγαλύτερης αγωνίας. Εν ακαρεί την είδα να γίνεται άφαντη εις το κύμα. Δεν έπρεπε τότε να διστάσω. Η βάρκα εκείνη απείχεν υπέρ τας είκοσιν οργυιάς, από το μέρος οπού ηγωνία η κόρη, εγώ απείχα μόνον πέντε ή εξ οργυιάς. Πάραυτα, όμως ήμην, ερρίφθην εις την θάλασσαν, πηδήσας με την κεφαλήν κάτω, από το ύψος του βράχου.

[...]

Ησθάνθην ότι προσεκολλάτο το πλάσμα επάνω μου• ήθελε την ζωήν της• ω! ας εζη, και ας ήτον ευτυχής. Κανείς ιδιοτελής λογισμός δεν υπήρχε την στιγμήν εκείνην εις το πνεύμα μου. Η καρδιά μου ήτο πλήρης αυτοθυσίας και αφιλοκερδείας. Ποτέ δεν θα εζήτουν αμοιβήν!

Επί πόσον ακόμη θα το ενθυμούμαι εκείνο το αβρόν, το απαλόν σώμα της αγνής κόρης, το οποίον ησθάνθην ποτέ επάνω μου επ' ολίγα λεπτά της άλλως ανωφελούς ζωής μου! Ήτον όνειρον, πλάνη, γοητεία.

Και οπόσον διέφερεν από όλας τας ιδιοτελείς περιπτύξεις, από όλας τας λυκοφιλίας και τους κυνέρωτας του κόσμου η εκλεκτή, η αιθέριος εκείνη επαφή! Δεν ήτο βάρος εκείνο, το φορτίον το ευάγκαλον, αλλ' ήτο ανακούφισις και αναψυχή. Ποτέ δεν ησθάνθην τον εαυτόν μου ελαφρότερον ή έφ' όσον εβάσταζον το βάρος εκείνο... Ήμην ο άνθρωπος, όστις κατώρθωσε να συλλάβη με τας χείρας του προς στιγμήν εν όνειρον, το ίδιον όνειρόν του...

***

Η Μοσχούλα έζησε, δεν απέθανε. Σπανίως την είδα έκτοτε, και δεν ηξεύρω τι γίνεται τώρα, οπότε είναι απλή θυγάτηρ της Εύας, όπως όλοι.

Αλλ' εγώ επλήρωσα τα λύτρα δια την ζωήν της. Η ταλαίπωρος μικρή μου κατσικά, την οποίαν είχα λησμονήσει προς χάριν της, πράγματι «εσχοινιάσθη»• περιεπλάκη κακά εις το σχοινίον, με το οποίον την είχα δεμένην, και επνίγη!... Μετρίως ελυπήθην, και την έκαμα θυσίαν προς χάριν της.

Κ' εγώ έμαθα γράμματα, εξ ευνοίας και ελέους των καλογήρων, κ' έγινα δικηγόρος... Αφού επέρασα από δύο Ιερατικάς σχολάς, ήτον επόμενον!

Τάχα η μοναδική εκείνη περίστασις, η ονειρώδης εκείνη ανάμνησις της λουομένης κόρης, μ' έκαμε να μη γίνω κληρικός; Φευ! ακριβώς η ανάμνησις εκείνη έπρεπε να με κάμη να γίνω μοναχός.

Ορθώς έλεγεν ο γηραιός Σισώης ότι «αν ήθελαν να με κάμουν καλόγερον, δεν έπρεπε να με στείλουν έξω από το μοναστήρι...». Δια την σωτηριάν της ψυχής μου ήρκουν τα ολίγα εκείνα κολλυβογράμματα, τα οποία αυτός με είχε διδάξει, και μάλιστα ήσαν και πολλά!...

Και τώρα, όταν ενθυμούμαι το κοντόν εκείνο σχοινίον, από το όποιον έσχοινιάσθη κ' έπνίγη η Μοσχούλα, η κατσικά μου, και αναλογίζομαι το άλλο σχοινίον της παραβολής, με το οποίον είναι δεμενος ο σκύλος εις την αυλήν του αφέντη του, διαπορώ μέσα μου αν τα δύο δεν είχαν μεγάλην συγγένειαν, και αν δεν ήσαν ως «σχοίνισμα κληρονομιάς» δι' έμέ, όπως η Γραφή λέγει.

"Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!..."

Ερωτήσεις

1. Το «Όνειρο στο κύμα» θεωρείται ηθογραφικό διήγημα, που πλησιάζει όμως και στην ψυχογραφία. Να εντοπίσετε δύο ηθογραφικά και δύο ψυχογραφικά στοιχεία στα δοθέντα αποσπάσματα.

(15 μονάδες)

2. «Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη χαρακτηρίζονται από περιορισμένη δράση και στοιχειώδη πλοκή• ο συγγραφέας διεγείρει την αγωνία του αναγνώστη με ένα απρόσμενο περιστατικό ενώ εξισορροπεί την χαλαρότητα της σύνθεσης με την προσεγμένη αντιθετική διάταξη των θεμάτων». Να επισημάνετε τρία παραδείγματα που τεκμηριώνουν την ανωτέρω θέση.

(20 μονάδες)

3. Να εντοπίσετε στα αποσπάσματα που σας δίνονται 4 διαφορετικές αφηγηματικές τεχνικές (παραπέμποντας σε ένα χωρίο για κάθε συγκεκριμένη τεχνική) και να αναλύσετε τη λειτουργία τους.

(20 μονάδες)

4. «Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...»: Να σχολιάσετε την καταληκτική φράση του διηγήματος σε μια παράγραφο 100-120 λέξεων.

(25 μονάδες)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1η

Στα αποσπάσματα από το «Όνειρο στο Κύμα» ο Παπαδιαμάντης συνδυάζει την ηθογραφία με το ψυχογράφημα. Με τον όρο «ηθογραφία» καλείται η ωραιοποιημένη και ειδυλλιακή αναπαράσταση της ελληνικής υπαίθρου με έμφαση στα ήθη και έθιμα των απλών ανθρώπων και δη των μικρών και κλειστών κοινωνιών, χωρίς να αποκρύπτονται οι σκοτεινές πλευρές της ζωής τους. Ειδικότερα, ηθογραφικό στοιχείο αποτελεί η έντονη θρησκευτικότητα και η χριστιανική πίστη των απλών ανθρώπων, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του γεωργού αλλά και του κεντρικού ήρωα («Το χωράφι ήτον του γεωργού... τας διατάξεις του Δευτερονομίου χωρίς να τας γνωρίζω»). Επιπλέον, στη ζωή και τις συνήθειες των ανθρώπων της ελληνικής υπαίθρου παραπέμπει και η αναφορά στις γεωργικές εργασίες με προφανή σκοπό την ωραιοποιημένη και ειδυλλιακή αναπαράσταση των ηθών και εθίμων της ελληνικής υπαίθρου («Της πτωχής χήρας... δια τρύγημα»). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ο Παπαδιαμάντης, θέλοντας να δώσει μία όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα της ζωής των μικρών κλειστών κοινωνιών, δε διστάζει να αποκαλύψει και τις σκοτεινές πλευρές των απλών ανθρώπων, προβάλλοντας τις αρνητικές συνήθειές τους, όπως είναι η τάση των αγροφυλάκων να καρπώνονται τα χωράφια και η διάθεση του κυρ Μόσχου να οικειοποιηθεί τη φύση («Μόνους αντίζηλους... τρομεροί ανταγωνιστάι δι' εμέ», «Ο κυρ Μόσχος... και δια την ανεψιάν του»).

Παράλληλα, αισθητή είναι στο κείμενο και η διάθεση του Σκιαθίτη διηγηματογράφου να ψυχογραφήσει τους ήρωές του. Συγκεκριμένα, στο πρώτο απόσπασμα καταγράφονται τα συναισθήματα του ήρωα όταν ζει μέσα στη φύση, κοινή συνισταμένη των οποίων είναι η ταύτισή του με το φυσικό περιβάλλον, εντός του οποίου βιώνει ένα αίσθημα ευτυχίας, ελευθερίας και αυτάρκειας («Η τελευταία χρονιά πού ήμην ακόμη φυσικός άνθρωπος... Όλα εκείνα ήσαν ιδικά μου»). Εκ διαμέτρου αντίθετα είναι τα συναισθήματά του, όπως αυτά αποτυπώνονται στο δεύτερο απόσπασμα, όπου ο ώριμος πλέον αφηγητής αναπολεί το ευτυχισμένο παρελθόν του και συνειδητοποιεί την αμετάκλητη παροντική του δυστυχία. Ιδίως η τελευταία φράση του κειμένου συμπυκνώνει με μοναδική δύναμη τον πόνο του πρωταγωνιστή για την αδυναμία του να επιστρέψει πίσω στο χρόνο και τον τόπο καταγωγής του («Ω! ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη...»).

ΕΡΩΤΗΣΗ 2η

Το διήγημα του Παπαδιαμάντη «Όνειρο στο κύμα» χαρακτηρίζεται από απλή υπόθεση, απουσία δράσης καθώς και στοιχειώδη πλοκή. Η ιστορία που μεταφέρεται στον αναγνώστη είναι εξαιρετικά απλή: ο νεαρός ήρωας-βοσκός ζει μια ευτυχισμένη ζωή με ευδαιμονία και ψυχική ομαλότητα, παραδομένος στην ομορφιά της φύσης. Πρόκειται σαφώς για μια κατάσταση ισορροπίας, που αποτελεί το πρώτο σκέλος της τριμερούς διάρθρωσης του κειμένου («Όλα εκείνα ήσαν ιδικά μου... τας διατάξεις του Δευτερονομίου χωρίς να τας γνωρίζω»). Όμως η ομωνυμία ανάμεσα στην κατσίκα και την κοπέλα Μοσχούλα, η οποία προκαλεί σύγχυση στον ήρωα, καθώς τα δύο «αντικείμενα» συνυπάρχουν στη συνείδησή του χωρίς ο ίδιος να μπορεί να τα διαχωρίσει, περιπλέκει το χαλαρό μύθο και προετοιμάζει μια κατάσταση ανατροπής της αρχικής ισορροπίας. Καθώς εξελίσσεται, λοιπόν, το διήγημα ο ήρωας-βοσκός καλείται να διαλέξει ανάμεσα στις δύο Μοσχούλες. Όμως, το απρόσμενο περιστατικό της εμφάνισης της βάρκας και του επικείμενου πνιγμού της κοπέλας (ανατροπή), ευνοεί την κοπέλα-Μοσχούλα, κάνοντας το βοσκό να την επιλέξει τελικά, προσδίδοντας στο μύθο το στοιχείο της κορύφωσης («Συγχρόνως τότε, κατά συγκυριάν όχι παράδοξον,... γίνεται άφαντη εις στο κύμα»).

Αναμφίβολα, όμως, η επιλογή του βοσκού να σώσει την κοπέλα Μοσχούλα αντί της κατσίκας δημιουργεί μια νέα κατάσταση με έντονο το στοιχείο της ψυχικής ανισορροπίας, που οδηγεί τελικά στη λύση του διηγήματος, με την τελεσίδικη δυστυχία του αφηγητή και αναπόφευκτα την αναπόληση της ευτυχισμένης ζωής του παρελθόντος. Ο ήρωας του Παπαδιαμάντη «εσωτερικεύει» τη δράση και αντί να δρα παραδίδεται στις σκέψεις, στις αναμνήσεις και στην ψυχολογική διερεύνηση του παρόντος και του παρελθόντος του, αποκαλύπτοντας άορατες ψυχικές διεργασίες, που είναι αποτέλεσμα της σταδιακής συνειδητοποίησης του βίου του και της αυτογνωσίας. Ως εκ τούτου, το διήγημα διαψεύδει τις προσδοκίες για κίνηση και δράση μέσα στο χώρο, ενώ αντίθετα δημιουργεί την εντύπωση μιας στοχαστικής στάσης μέσα στο χρόνο, με την οποία αποκαλύπτεται ένα βίωμα ή μια ψυχική κατάσταση, στοιχείο που φαίνεται από τη στάση του αφηγητή-δικηγόρου που «αναλώνεται» στην ψυχολογική διερεύνηση ενός παρελθοντικού βιώματος το οποίο στιγμάτισε τη ζωή του οδηγώντας τον στη δυστυχία («Τάχα η μοναδική εκείνη περίστασις,... και μάλιστα ήσαν πολλά!...»).

Η δεδομένη, λοιπόν, χαλαρότητα της σύνθεσης και η απουσία εξωτερικής δράσης εξισορροπείται εν μέρει από την αντιθετική διάταξη των θεμάτων.

Αρχικά, κυρίαρχη είναι η αντίθεση ανάμεσα στη ζωή του βοσκού και τη ζωή του δικηγόρου με έμφαση στην ευτυχία και ευδαιμονία του ενός σε σχέση με τη δυστυχία και τη δουλικότητα του άλλου («Και τώρα, όταν ενθυμούμαι...ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...»). Ακόμη, αντίθεση εντοπίζεται ανάμεσα στον προπρωτικό άνθρωπο, όπως είναι ο βοσκός που υπακούει στη χριστιανική του πίστη και αντιστέκεται στον ερωτικό πειρασμό, και το μεταπτωτικό άνθρωπο, όπως είναι ο δικηγόρος, ο οποίος διατηρεί την «ονειρώδη ανάμνηση» του αμαρτωλού έρωτα και καλύπτει το ανικανοποίητο του συναίσθημα με τη γνώση και όχι με την μοναχική ζωή («Κι εγώ έμαθα γράμματα... να με κάνει να γίνω μοναχός»). Τέλος, διαφορετική είναι η στάση ζωής του ήρωα-βοσκού και του κυρ Μόσχου: από τη μια, ο φτωχός ποιμένας έχει την αίσθηση της κυριαρχίας της φύσης και της απόλαυσης των αγαθών της χωρίς κτητικότητα, και από την άλλη, ο πλούσιος γείτονάς του χαρακτηρίζεται από κτητική διάθεση που συνδέεται με τον ωφελιμισμό, ο οποίος παγιδεύει τον άνθρωπο σε μια «παράλογη» βίωση του φυσικού τοπίου και των χαρών του («Όλα εκείνα ήσαν ιδικά μου», «Ο κυρ Μόσχος είχε αποκτήσει... δια την ανεψιάν του»).

ΕΡΩΤΗΣΗ 3η

Στα αποσπάσματα του κειμένου εντοπίζονται η αυτοδιηγητική αφήγηση, η αναδρομή στο παρελθόν, η περιγραφή και η θαμιστική αφήγηση.

Κατ' αρχάς, η αυτοδιηγητική αφήγηση με τη χρήση του πρώτου προσώπου παραπέμπει κυρίως στα απομνημονεύματα. Στην περίπτωση, όμως, του συγκεκριμένου κειμένου, ο Παπαδιαμάντης επιλέγει δύο χρονικές στιγμές, απομακρυσμένες μεταξύ τους για να αφηγηθεί την ιστορία, η μία σχετική με την παιδική- εφηβική ηλικία του βοσκού και η άλλη με την ωριμότητα του. Στόχος του συγγραφέα είναι να φανεί η μετάβαση από τα εξωτερικά γεγονότα στην ψυχή του ήρωα. Κατά συνέπεια, η αυτοδιήγηση του Παπαδιαμάντη κινείται ανάμεσα στο απομνημόνευμα και την εξομολόγηση («Και τώρα όταν ενθυμούμαι το κοντόν εκείνο σχοινίον,... ας ήμην ακόμη βοσκός εις τα όρη!...»).

Συγχρόνως, άμεσα συνδεδεμένη με την αυτοδιηγητική αφήγηση είναι και η αναδρομική αφήγηση, καθώς ο πρωταγωνιστής κοιτάζει πίσω το χρόνο και βλέπει αναδρομικά τα γεγονότα της προηγούμενης ζωής του («Η τελευταία φορά που ήμην... του έτους 187...»). Σ' αυτήν την περίπτωση ο αφηγητής έχει διπλή υπόσταση, το Εγώ που αφηγείται (δικηγόρος) και το Εγώ που βιώνει τα γεγονότα (βοσκός). Ο μεν αφηγητής-βοσκός έζησε και είδε τα γεγονότα, άρα έχει αντιληπτική οπτική γωνία, ο δε

ώριμος αφηγητής- δικηγόρος δεν περιορίζεται στην απλή αναμετάδοσή τους αλλά επιπλέον αξιολογεί, αναλύει, εμβαθύνει σ' αυτά (άρα έχει εννοιολογική οπτική γωνία). Επομένως, υπάρχει σαφώς διαφορά στην προοπτική (οπτική γωνία), επειδή η αφηγηματική απόσταση από τα γεγονότα είναι μεγάλη. Η αφήγηση με τις δύο υποστάσεις και τις δύο προοπτικές της παρουσιάζεται χαρακτηριστικά στο δεύτερο απόσπασμα και ιδιαίτερα στην ολοκλήρωση της αφήγησης, όπου ο αφηγητής επιστρέφει στο παρόν της αφήγησης κλείνοντας την εξομολόγηση της ζωής του («Ησθάνθην ότι προσεκολλάτο... της άλλως ανωφελούς ζωής μου!», «Η Μοσχούλα έζησε, δεν απέθανε ... όπως όλα»). Επιπλέον, καθοριστική τεχνική στο κείμενο είναι η περιγραφή, κυρίως της φύσης και της κοπέλας Μοσχούλας. Με τη συγκεκριμένη αφηγηματική τεχνική ο Παπαδιαμάντης επιδιώκει να παρουσιάσει τη μεν φύση ως θεϊκό δημιούργημα, άξιο σεβασμού και αγάπης, τη φυσιολατρία αλλά και τη χριστιανική πίστη του βοσκού, που μένει άναυδος μπροστά σ' αυτό το «θαύμα», τον δε έρωτα στο πρόσωπο της Μοσχούλας ως το καταλυτικό στοιχείο της ανθρώπινης ευδαιμονίας που άλλοτε είναι αγνός και άλλοτε βασανιστικός. Τελικά, οι περιγραφές αποτελούν εξιδανικευμένη αποτύπωση της πραγματικότητας και αποκαλύπτουν την πρόθεση του αφηγητή για αναπαράσταση της αλήθειας με εξωραϊστική διάθεση. Ευνοούν την ζωντάνια και την παραστατικότητα της αφήγησης και εξισορροπούν τον έντονο συντηρητισμό του συγγραφέα, δίνοντας ζωγραφικό χαρακτήρα στο κείμενο του και λειτουργώντας οδηγητικά για τον αναγνώστη («εις τα όρη τα παραθαλάσσια... όλος ο αιγιαλός και τα βουνά», «Ήτον απόλαυσις, όνειρον, θαύμα... ως πλέει ναυς μαγική, η ναυς των ονείρων...»).

Τέλος, η θαμιστική αφήγηση παρατηρείται κυρίως στο πρώτο απόσπασμα με την επανάληψη των αγροτικών εργασιών και την τυπικότητα της ποιμενικής ζωής, στοιχείο που επιτρέπει να φαίνεται η ευδαιμονία της συγκεκριμένης ζωής και το κυκλικό πέρασμα του χρόνου χωρίς αλλαγή των καταστάσεων, στοιχεία που παρέχουν ευτυχία και ψυχική ανάταση («Το χωράφι ήτον του γεωργού... Όλον τον άλλον καιρόν ήτον κτήμα ιδικόν μου»).

ΕΡΩΤΗΣΗ 4η

Η καταληκτική φράση του διηγήματος κλείνει κυκλικά το νήμα της αφήγησης. Ο ώριμος αφηγητής διατυπώνει μια ευχή που φανερώνει τη νοσταλγία του για τη φυσική ζωή και την αποστροφή του για τον

ανελεύθερο βίο που διάγει ως δικηγόρος στην πόλη. Ωστόσο, η ανεκπλήρωτη επιθυμία που εκφράζει η ευχή του σφραγίζει και την υπαρξιακή του αποτυχία, καθώς ο παράδεισος της εφηβικής αθωότητας, του αμέριμνου ποιμενικού βίου και της ευδαιμονίας είναι οριστικά χαμένος και ο ίδιος αμετάκλητα εγκλωβισμένος σε μια δυστυχημένη ζωή. Μια τέτοια στάση συνιστά άρνηση ενός ευρέως αποδεκτού μοντέλου κοινωνικής επιτυχίας (ανώτατες σπουδές, επαγγελματική ευστάθεια και καταξίωση, αστικός τρόπος ζωής), παραπέμπει στη φυγή και στον αναχωρητισμό, είναι όμως σύμφωνη με την κοσμοαντίληψη και τη βιοθεωρία του Παπαδιαμάντη, ο οποίος έβλεπε στον πολιτισμό των αστικών κέντρων την αλλοτρίωση και τη φθορά.